

18. Taganov D. N. Internet kak novyy element sistemy marketingovykh kommunikatsiy (Internet as new element in system of marketing communications) [in Russian]. J. Marketing no. 3 (2003): 67-74.

19. Hartman A. Strategiya uspekha v Internet-ekonomike (Strategies for Success in the E-conomy) [in Russian]. M. : LORI, 2001, 274 p.

20. Setiawan A., Kotler Ph., Kartajaya H. Marketing 3.0: ot produktov k potrebitelyam i dalee — k chelovecheskoy dushe (Marketing 3.0: From Products to Customers to the Human Spirit) [in Russian]. M.: Eksmo, 2011. — 240 p.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2016 р.

УДК: 338.465:330.123.6:336.01(477)

Отченаш К.Г., доцент кафедри міжнародних фінансів
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

FEATURES OF GOVERNMENTAL REGULATION OF FINANCIAL SERVICES PROVISION IN UKRAINE

K. Otchenash, PhD, associate professor
department of International Finance
SHEE «Vadym Hetman Kyiv
National Economic University»

АНОТАЦІЯ: Розглянуто основні підходи до формування механізму державного регулювання фінансового ринку залежно від сегментів ринку, видів фінансових послуг, можливості надання фінансових послуг різними фінансовими установами та повноважень регуляторів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансові послуги, ринок фінансових послуг, державне регулювання ринку фінансових послуг, державні регулятори, мегарегулятор.

ABSTRACT. Reviewed basic approaches of governmental formation mechanism of financial market regulation depending on the market segments, types of financial services, possibilities of services provision by different financial institutions and authorities of regulators.

KEYWORDS: financial services, financial services market, governmental regulation of financial services market, governmental regulators, mega regulators.

Постановка проблеми. Важливість державного регулювання ринку фінансових послуг обумовлена необхідністю забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фінансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг. Регулювання має забезпечувати належне виконання ринком фінансових послуг основної функції — розподілу і перерозподілу фінансових активів між сферами економіки, регіонами країни та країнами в межах світового ринку. Вітчизняний ринок фінансових послуг характеризується відсутністю чітких традицій і правил функціонування, що зумовлює необхідність розробки концептуальних підходів до побудови ефективного механізму його державного регулювання.

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок у розвиток державного регулювання ринку фінансових послуг зробили ряд вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: М. Алексєєв, О. Барановський, Н. Внукова, В. Геєць, С. Герасимова, А. Дьомін, С. Злупка, Т. Кембелл, В. Клименко, А. Ковальов, В. Корнєєв, В. Колесник, Ю. Кравченко, М. Крупка, Н. Кузнєцова, Г. Марковіц, К. Масляєва, В. Марцин, Я. Міркін, І. Михасюк, О. Мозговий, Е. Нікбахт, С. Реверчук, О. Ромашко, Дж. Стігліц, Р. Тьюлз, В. Унінець-Ходаківська, Ю. Фама, У. Шарп та ін.

Мета статті — дослідити особливості регулювання надання фінансових послуг, уточнити сутність поняття «державне регулювання ринку фінансових послуг» та окреслити його структурні елементи.

Виклад основного матеріалу. Під регулюванням фінансового сектору розуміють процес створення і дотримання певних норм і правил діяльності фінансових установ [5]. Нагляд за діяльністю установ фінансового сектору розглядають як форму діяльності державних органів щодо забезпечення законності діяльності, прозорості та стабільності ведення бізнесу окремими фінансовими установами.

У світовій практиці регулювання фінансових ринків застосовуються різні підходи до визначення пріоритетних об'єктів регулювання. В якості таких можуть виступати:

- учасники ринку (емітенти, інвестори, професійні учасники фінансового ринку, включаючи ринкову інфраструктуру);
- види діяльності (професійні види діяльності на фінансовому ринку, емісійна діяльність, інвестиційна діяльність тощо);
- види ринкових операцій (посередницькі, спекулятивні тощо);
- інструменти («фінансові продукти»).

Фінансова послуга — це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб (а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів), з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [1].

Ринки фінансових послуг — сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг [1]. До ринків фінансових послуг належать *професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами* та інших видах ринків, які забезпечують обіг фінансових активів.

Учасниками ринку фінансових послуг є особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегулювальних організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; споживачі фінансових послуг. Законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг.

Фінансова установа — юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи кілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру [1]. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансовими вважаються такі послуги:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;
- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;

- надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій і поручительств;
- переказ коштів;
- послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню;
- факторинг;
- адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах;
- управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»;
- операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів;
- банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Таким чином, усі фінансові послуги можна розділити на кілька груп (табл. 1).

Аналіз даних табл.1 показує, що деякі фінансові послуги одночасно можна віднести до кількох груп (видів). Крім того, спеціальне законодавство, яке регулює відносини у сфері страхування, недержавного пенсійного забезпечення, здійснення інвестиційної діяльності та професійної діяльності на ринку цінних паперів, а також фінансування житлового будівництва, встановлює інші термінологічні особливості щодо визначення напрямів чи видів діяльності, яка фактично є наданням фінансових послуг.

Законодавство про регулювання банківської діяльності містить норми, в яких дещо інакше визначені види фінансових послуг. Зокрема, Законом України «Про банки і банківську діяльність» до *банківських (фінансових) послуг* відносить:

- залучення у вклади (депозити) коштів і банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;
- розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик.

Таблиця 1

ГРУПИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Види послуг	Назва фінансової послуги*
Фінансові послуги, які можна віднести до банківських	– випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; – довірче управління фінансовими активами; – діяльність з обміну валют; – залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; – фінансовий лізинг; – надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; – надання гарантій і поручительств; – переказ коштів; – факторинг; – управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю; – банківські та інші фінансові послуги
Послуги у сфері страхування та в системі накопичувального пенсійного забезпечення	– страхування, перестрахування, страхове посередництво,** – залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; – довірче управління фінансовими активами
Фінансові послуги, які надають професійні учасники ринку цінних паперів	– професійна діяльність на фондовому ринку***
Кредитні послуги	– залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; – надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; – фінансовий лізинг; – надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; – факторинг
Фінансові послуги з управління активами (довірче управління)	– довірче управління фінансовими активами; – адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах; – управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю; – операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів

*Згідно статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг».

**Види добровільного та обов'язкового страхування визначено Законом України «Про страхування».

***Види професійної діяльності на фондовому ринку визначені Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок».

Джерело: складено автором

Комерційний банк, крім надання банківських (фінансових) послуг, має право здійснювати також *діяльність* щодо:

- інвестицій;
- випуску власних цінних паперів;
- випуску, розповсюдження та проведення лотерей;
- зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;
- інкасації коштів і перевезення валютних цінностей;
- ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Окремо Законом України «Про банки і банківську діяльність» визначено *кредитні операції*, до яких віднесено (крім розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, також:

- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені;
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і прийом платежів (факторинг);
- лізинг [2].

В Україні відповідно до законодавства надавати фінансові послуги крім комерційних банків можуть небанківські фінансові установи, включаючи професійних учасників ринку цінних паперів (табл. 2).

Таблиця 2

**МОЖЛИВІСТЬ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
РІЗНИМИ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ**

Групи фінансових послуг	Види послуг, закріплені законодавчо	Примітки
Банківські послуги	– залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; – відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах; – розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик.	Комерційні банки Кредитні спілки** Комерційні банки Центральний депозитарій цінних паперів * Комерційні банки Кредитні спілки**

Групи фінансових послуг	Види послуг, закріплені законодавчо	Примітки
Кредитні послуги	– здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені; – надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; – придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і прийом платежів (факторинг); – лізинг	Комерційні банки Торговці цінними паперами Комерційні банки Фінансові компанії Комерційні банки Фінансові компанії Комерційні банки Фінансові компанії Лізингові компанії (лізингодавці)
Інвестиційні послуги	– здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені	Комерційні банки Торговці цінними паперами
Сервісні послуги (обслуговування) та інші види діяльності	– інвестиції; – випуск власних цінних паперів; – випуск, розповсюдження та проведення лотерей; – зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; – інкасація коштів і перевезення валютних цінностей; – ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій)***; – надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.	Комерційні банки Інститути спільного інвестування Пенсійні фонди Депозитарні установи

*Відкриття рахунків виключно щодо здійснення обслуговування обігу цінних паперів без права відкриття рахунків у банківських металах.

**Без права здійснення операцій у банківських металах.

***На сьогодні — депозитарна діяльність депозитарної установи, діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування та недержавних пенсійних фондів.

Джерело: складено автором

Найуніверсальнішими фінансовими установами є комерційні банки, оскільки вони можуть надавати майже весь спектр фінансових та інших (сервісних) послуг. Окрему групу складають професійні учасники ринку цінних паперів, але слід враховувати, що практично всі діючі комерційні банки мають ліцензії на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку. Серед інших небанківських фінансових установ окремі групи складають страхові

компанії (страховики), недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, фінансові компанії («квазі-банки») та деякі інші.

З огляду на підходи щодо визначення об'єктів регулювання на фінансовому ринку (по учасникам і видам професійної діяльності на фінансових ринках) структуру державних регуляторів представлено в табл. 3.

Таблиця 3

РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Види фінансових послуг*	Установи, які мають право надавати фінансову послугу	Державний орган, який забезпечує регулювання
Банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»	Комерційні банки	НБУ
Випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків	Комерційні банки	НБУ
Діяльність з обміну валют	Комерційні банки Небанківські фінансові установи **	НБУ
Довірче управління фінансовими активами	Комерційні банки Торговці цінними паперами (управління цінними паперами)	НБУ НКЦПФР
Залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення	Комерційні банки Фінансові компанії	НБУ Нацкомфінпослуг
Фінансовий лізинг	Комерційні банки Фінансові компанії Лізингодавці	НБУ Нацкомфінпослуг
Надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту	Комерційні банки Фінансові компанії	НБУ Нацкомфінпослуг
Надання гарантій і поручительств	Комерційні банки Фінансові компанії	НБУ Нацкомфінпослуг
Переказ коштів	Комерційні банки Небанківські фінансові установи **	НБУ
Послуги у сфері страхування	Страховики (страхові компанії)	Нацкомфінпослуг НКЦПФР
Послуги у системі накопичувального пенсійного забезпечення	Недержавні пенсійні фонди Адміністратори НПФ Компанії з управління активами	Нацкомфінпослуг НКЦПФР

Види фінансових послуг*	Установи, які мають право надавати фінансову послугу	Державний орган, який забезпечує регулювання
Професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню	Комерційні банки Професійні учасники ринку цінних паперів, які не є банками	НКЦПФР
Факторинг	Комерційні банки Фінансові компанії	НБУ Нацкомфінпослуг
Адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах	Фінансові компанії (управителі — за наявності ліцензії)	Нацкомфінпослуг
Управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю»	Комерційні банки Фінансові компанії (управителі — за наявності ліцензії)	НБУ Нацкомфінпослуг НКЦПФР
Операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів	Фінансові компанії — управителі (за наявності ліцензії)	НКЦПФР Нацкомфінпослуг

*Наведені найменування фінансових послуг, визначені у статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг».

**Такі небанківські фінансові установи відносяться до групи фінансових компаній, регулювання — допуск на ринок (ліцензування) і встановлення нормативів діяльності здійснює НБУ.

Джерело: складено автором

У цілому регулювання фінансового ринку забезпечують три державних органи (державні регулятори) — Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Практично щодо всіх видів фінансових послуг спостерігається певне дублювання як можливості їх надання банківськими та небанківськими фінансовими установами, так і регуляторні повноваження державних органів. Таким чином, можна констатувати певне дублювання регуляторних функцій у цілому на фінансовому ринку. На сьогодні вкрай актуальною проблемою є оптимізація апарату державного управління, однією із складових такої оптимізації має стати трансформація державного регулювання фінансового ринку.

Висновки. Будь-яка трансформація регуляторної сфери, особливо в умовах фінансової кризи, є стресовою для ринку та його учасників. Така ситуація не є оптимальною, оскільки крім непродуктивних витрат коштів на державне управління не забезпечує дієвого контролю за наданням фінансових послуг з метою захисту прав інвесторів.

Можливо розглядати два підходи до трансформації регулювання фінансового ринку. Перший полягає у переході виключно до функціонального принципу регулювання фінансового ринку та створення мегарегулятора. При другому підході можливе збереження певних підходів, характерних для галузевого (секторального) принципу, з переходом у перспективі до в цілому функціонального.

Найоптимальнішим, на нашу думку, є другий підхід, оскільки це дозволить оптимізувати структуру державного управління на першому етапі без додаткових витрат коштів державного бюджету.

Список літератури

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2664-14>. 6

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 №2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. 64

3. Банківські операції: [підручник] / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А.М. Мороза. — [3-тє вид., перероб. і доп.]. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.

4. Кузнєцова Л.В. Вплив фінансової глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграції на розвиток банківської системи України / Л.В. Кузнєцова // Менеджмент та підприємництво України: етапи становлення і проблеми розвитку. — Л.: Вид-во Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2008. — С. 294—299.

5. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг України: монографія / В.П. Левченко. — К.: Центр учбової літератури, 2013. — 368 с.

References

1. Zakon Ukraїni «Pro finansovi poslugi ta derzhavne reguljuvannja rinkiv finansovih poslug» [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2664-14>. 6

2. Zakon Ukraїni «Pro banki i bankivs'ku dijal'nist'» vid 07.12.2000 №2121-III [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. 64

3. Bankivs'ki operacij: [pidruchnik] / A.M. Moroz, M.I. Savluk, M.F. Puho-vkina ta in.; za zag. red. A.M. Moroz. — [3-te vid., pererob. i dop.]. — K.: KNEU, 2008. — 608 s.

4. Kuznecova L.V. Vpliv finansovoї globalizacij, internacionalizacij ta integracij na rozvitok bankivs'koї sistemi Ukraїni / L.V. Kuznecova // Menedzhment ta pidpriemnictvo Ukraїni: etapi stanovlennja i proble-mi rozvitku. — L.: Vid-vo Nac. un-t «L'viv. politehnika», 2008. — S. 294-299.

5. Levchenko V.P. Rozvitok rinku nebankivs'kih finansovih poslug Ukraїni: monografija / V.P. Levchenko. — K.: Centr uchbovoї literaturi, 2013. — 368 s.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016 р.